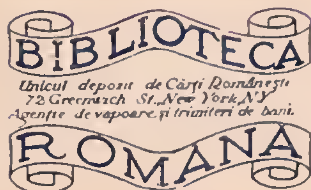
OVID DENSUSIANU

Ce nu se poate să învingă

Din „VIEAȚA NOUĂ"

OVID DENSUSIANU

Ce nu se poate să învingă

Din „VIEAȚA NOUĂ"

BUCUREȘTI
Editura „VIEȚEI NOUĂ"
1914

Cîteva zile au spulberat visurile optimiste ale unora — tot mai puţini în timpul din urmă — şi au trecut fulgerătoare peste prevederile altora, care presimţiau ceasul ameninţător, dar nu-şi închipuiau că era aşa de aproape. Patimi îngrămădite de ani fie în sufletul celor mulţi, fie între zidurile unde, surîzător ori încruntat, tronează iesuitismul diplomatic, au biruit nehotărîri ce păreau prea mult amînate şi — ca un ironic contrast — ne-au reamintit cuvintele de «pace, desarmare» ce răsunau aşa de frumos, aşa de mîngîietor, acum cîţiva ani, pe la congrese şi prin interviewuri.

Eram în munţii Engadinului cînd telegraful a adus vestea izbucnirei războiului. In amestecul cosmopolit de acolo puteai vedea cîte sentimente ascunse veniau acum să-şi arate puterea, cîte gînduri se împletiau repede, nerăbdătoare, şi cum fiecare, după temperamentul, naţionalitatea lui, îşi trăda mai bine ca oricînd sufletul. Germanii călcau mai trufaşi, mai soldăţeşte, şi în salonul de lectură al hotelului dedeau la o parte cu un gest de dispreţ jurnalele franceze; Ruşii, adunaţi la un loc, ca şi cum ar fi conspirat, lăsau să se

audă mereu acel «Njemci» pentru care găsiau totdeauna cîte un calificativ; Francesii, stăpîni pe ei, ca în fața unui lucru bănuit, arătau în priviri lumina care te face să nădăjduești că dreptatea trebue să biruească împotriva celor care vreau s'o îngroape; Englesii își împărtășiau impresiile flegmatic, pe un ton de intimitate calmă, ca și cum ar fi fost vorba de o întîmplare de familie; cîțiva Polonesi, rătăciți printre atîția care vedeau în turburătoarea veste o clipă de mari hotărîri, păreau singuri indiferenți, iar Americanii își subliniau conversațiile cu un fel de compătimire sau cu o umbră de ironie, ca și cum ar fi zis: «iată-vă unde ați vrut să ajungeți; să vedem cum o să vă descurcați».

Cînd peste cîteva zile au venit știrile despre primele lupte, mîndria celor ce se cred mîntuitorii civilisației, dela apus la răsărit, nu mai cunoscu margini și din ea vedeai împărtășindu-se cei care preamăresc puterea germanismului. Un Elvețian îmi spunea: «cum să nu credem că Germania va eși biruitoare cînd are cea mai disciplinată armată, și de ce să nu ne bucurăm de succesele ei cînd numai așa războiul — care e o pacoste și pentru noi — se va putea sfîrși mai curînd?» La obiecțiunea mea că Germania nu va putea resista în fața celor trei mari puteri cu care a intrat în luptă, că armata francesă nu e cum o judecă unii și că pentru binele atîtor țări ar trebui să se sfîrșească odată cu caporalismul prusian, Elvețianul îmi răspunse: «d-ta nu cunoști pe German, nu știi de ce e în stare cînd ține cu încăpățînare la ceva... Războiul trebuia să vie, și numai învingînd cel mai tare vom putea avea iar liniște».

Regăsiam în acest raționament tot fanatismul german,

transmis ca o contagiune îngrijitoare și într'o țară unde — mai ales azi — altfel ar trebui să se judece, alte sentimente ar trebui să stăpînească. De ani întregi megalomania prusiană a otrăvit sufletul Europei și în tragedia care se desfășoară acum ochii barbari vor fi simțind toată voluptatea pe care o dau visurile de sînge. Prusianul și-a zis într'o zi: «sînt cel mai tare și trebue să mi se închine toți — dacă nu vor vrea, vor trebui, îi voi sili». In această credință dîrza fiecare a fost crescut și fiecare a ajuns să se închipuească un cuceritor, un făuritor al hegemoniei prusiene; dela purtătorul chivărei și profesorul pletos pînă la cel din urmă amploiat de bancă și commis-voyageurul palavragiu, toți și-au atribuit această misiune ce li se părea providențială, și astfel s'a fixat acel tip caracteristic al Prusianului, cu sufletul așa de bine oglindit în privirea rece, tăioasă, înfiorătoare, fără nici o scînteiere de bunătate, de noblețe, cu vorba autoritară, bruscă, cu mișcările repezi, seci, lemnoase, ca ale unui manechin închipuit de un meșter cu imaginația grotescă. Chiar pentru ceilalți Germani—pentru aceia care au în sufletul și sîngele lor ceva ce-i deosebește în mai bine — tipul prusian a fost totdeauna antipatic și cine a stat mai mult în Germania a putut constata nu o dată această repulsiune fisică pe care o simțiau unii în fața semenilor dela nord, după cum a avut prilej să audă protestări înnăbușite împotriva spiritului strîmt ce venia din Berlin. Și această repulsiune și animositățile sînt uitate azi, pentru că ceea-ce a pornit din închipuirea prusiană a surîs și celorlalți, i-a cucerit: toți cred în Germania că țara lor trebue să fie neîntrecută, toți trăesc în această exaltare ce a făcut din ei

grandomanii Europei. Germania e azi victima nebuniei cîtorva pretențioși, cîtorva impetuoși ce cred că nimic nu le poate sta în cale — dar unde îi va duce această nebunie vom vedea în curînd. In istoria lumei «furor borussicus» va rămînea o pildă de aberațiune a unui întreg popor și cînd ea va fi redusă la ce trebue, cînd ea va ajunge inofensivă, vom cunoaște o bucurie mai mult, o bucurie ca aceea pe care au simțit-o locuitorii dimprejurul lacului Stymphale cînd au fost mîntuiți de monștri cu ghiare de oțel.

Folosindu-se de atîtea căi ce li s'au deschis după 1870, organisînd totul cu calcul, cu o perseverență fanatică, Germanii au urmărit mereu planurile lor de acaparare — chiar aceia care steteau mai departe au fost ținta lor de stăpînire : cît mai mulți clienți, cît mai mulți tributari, aceasta a fost devisa lor. Comerțul, industria germană au stat mereu la pîndă să-și găsească nenumărate locuri de plasare și — ce ar fi trebuit să le discrediteze mai curînd — au recurs la toate expedientele, la toate mijloacele perfecționate de a desface și de a cîștiga cît mai mult: piețele Europei și din alte părți au fost invadate de «camelota» germană care se întorcea în aur la Berlin, Hamburg și aiurea, ca acest aur pe urmă să se prefacă în oțel din care să se toarne tot mai multe tunuri pentru progresul civilisației. Intr'un fel de industrie am văzut în timpul din urmă degenerînd și știința, germană sau împrumutată, industrialisare patronată chiar de unele universități, prefăcute în fabrici de doctorat. In știință, ca și în alte ramuri, Germania a avut altădată o legiune frumoasă de idealiști — cîțiva din ei, bătrîni rămași într'o lume ce avea să ia repede alte deprinderi, au mai dus cu ei vechia tra-

diție și după 1870, data fatală ce avea să vestească întronarea materialismului german; în timpul din urmă însă idealismul a căzut tot mai în umbră și dacă se mai găsia cîte un isolat care să se închine lui se simția de tot strein printre cei mulți, cei copleșiți de păcatele vremei nouă. Germania ultimelor decenii n'a fost condusă de suflete mari, generoase, ci de coaliția primejdioasă a celor ce-și fac vieața în casărmi, în bănci, în fabrici — și oamenii ei politici de aceștia au ascultat, cu ei au crezut că vor înălța «marea Germanie».

Mania acaparărei a ascuns la Germani și alte gînduri. Un prieten de aici, din Elveția, dar nu ca Elvețianul de mai înainte, ci o minte luminată, desfăcută de prejudecăți, îmi povestia următorul cas tipic. Era într'o excursiune cu un profesor din Berlin; oprindu-se într'un loc și admirînd peisajul, profesorul făcu reflexia: «păcat că o țară așa frumoasă nu este a noastră». In sinceritatea lui, profesorul din Berlin gîndia cum gîndesc mulți compatrioți ai lui: Germania trebue să-și mărească granițele, și țările mici pot fi cea mai bună pradă.

Ce s'a întîmplat cu Belgia — minunata țară de muncă și de artă ce a avut să îndure năvălirea hordelor — este o dovadă. Ea stetea în drumul ambițiunilor care înfierbîntau capetele din Berlin și pentru a da la o parte piedeca ce stingheria planurile statului major s'a găsit repede formula. «Puțin ne pasă» — s'a zis — «de neutralități garantate prin tratate; nu recunoaștem decît ce ne convine». Și la izbucnirea războiului ingeniositatea prusiană a inventat acea scusă copilăroăsă că Belgia trebuia atacată, și repede, pentru că s'ar fi aflat în Germania de pregătiri francese — trupe ce s'ar fi adăpostit în Belgia, aeroplane ce ar fi plecat în re-

cunoaşteri — şi pentru a preveni invasiunea francesă pe la nord, Germania trebuia să se apere de unde venia primejdia, să ocupe Belgia. Nici pînă azi Germania n'a adus dovezile convingătoare despre ce spune că a îndreptăţit violarea teritoriului belgian — mai curînd s'a dovedit contrarul, pentru că dacă Franţa ar fi pregătit războiul, aşa cum s'a zis la Berlin, dacă ea ar fi trimes armată în Belgia să stea la pîndă împotriva Germaniei, alt ceva ar fi găsit trupele germane cînd au trecut frontiera belgiană, nu apărarea grăbită, improvisată, dar eroică, împotriva unei năvăliri neaşteptate.

Nedreptatea făptuită împotriva Belgiei — pe care unii mai încearcă, chinuit, s'o răstălmăcească din punct de vedere al.... dreptului internaţional (cum se face într'un articol din *Leipziger Zeitschrift für deutsches Recht*) a recunoscut-o de altfel, pe jumătate, chiar Cancelarul cînd, la deschiderea Reichstagului la 5 august, spunea :

Nevoia nu cunoaşte piedeci. Trupele noastre au ocupat Luxemburgul şi poate au trecut pe teritoriul belgian. Aceasta contrazice prescripţiunile drepturilor popoarelor. Guvernul frances a înştiinţat, e adevărat, pe cel din Bruxelles că va respecta neutralitatea Belgiei cît timp o va respecta şi adversarul. A trebuit însă să procedăm aşa, pentru că Francesii se pregătiau să năvălească. Franţa putea aştepta, dar noi nu. O invasie din partea Francesilor în partea de jos a Rinului ar fi fost fatală nouă. Am fost siliţi să trecem peste protestele guvernului din Luxemburg şi Belgia. Nedreptatea pe care am făcut-o prin aceasta o vom îndrepta de îndată ce vom fi atins ţinta noastră militară. Cînd cineva luptă, ca noi, pentru ceva mai presus de orice (ums Höchste kämpft) nu trebue să se gîndească decît cum să scape mai uşor.

E un document această declaraţie a Cancelarului german — un document de mentalitate prusiană ; vedem în el morala politică de care sînt călăuziţi marii pionieri ai culturei : «nu te sfii de nimic, îndrăsneşte tot, fii brutal — numai să birui».

Sub altă fața, de minciună, de ipocrisie, se desvălue procedeurile prusiene în cele două note trimese la Bruxelles, la 15 și 18 august. Cel din urmă sentiment de desgust, de revoltă, nu-l poți stăpîni cînd cetești aceste rînduri cinice:

Guvernul belgian a respins oferta guvernului german, pornită dintr'un gînd sincer (aufrichtig gemeintes Anerbieten) ce a scuti țara de grozăviile războiului... El a voit războiul...
Guvernul german regretă din tot sufletul că, în urma atitudinei guvernului belgian împotriva Germaniei, s'a ajuns la ciocniri sîngeroase. Germanii nu vin ca dușmani în Belgia. Numai siliți de împrejurări, în urma măsurilor militare luate în Franța, guvernul german a hotărît intrarea în Belgia și ocuparea Liègeului, ca punct de razim pentru viitoarele operațiuni militare. După ce armata belgiană, într'o resistență eroică împotriva unei armate mai numeroase, a apărat cinstea ei militară în chip strălucit, guvernul german roagă pe M. S. Regele și guvernul belgian să cruțe Belgia de alte urmări ale războiului. Guvernul german e gata pentru orice înțelegere cu cel belgian, în măsura în care o asemenea înțelegere nu ar fi în desacord cu ceea-ce-i impune conflictul cu Franța. Germania dă încă odată asigurarea solemnă că nu ascunde gîndul să anexeze teritoriul belgian și ca să arate că nu se gîndește la așa ceva ca o gata să retragă trupele din Belgia, de îndată ce situațiunea războiului îi va permite.

Indoită ipocrisie în aceste declarații și viclene avansuri, îndulcite de laude aduse vitejiei soldaților belgieni (ceea-ce n'a împiedecat puțin mai tîrziu ca tot în Germania să se spună despre Belgieni «das feige und hinterlistige Volk Belgiens», cum îi numește insolent cineva în *Deutsche volkswirtschaftliche Korrespondenz,* 25 august): de o parte, îndrăsneața afirmație că nu sînt vinovați Germanii dacă războiul s'a întins și în Belgia: «noi nu ne-am gîndit la așa ceva, nu v'am vrut răul, ferească D-zeu»; de altă parte, asigurarea prefăcută că nu-i trece nimănui prin minte să incorporeze Belgia; tot așa declara Impăratul la deschiderea Reichstagului: «pe noi nu ne duce dorul de

cuceriri, pe noi ne însuflețește voința nestrămutată de a ne păstra locul pe care ni l-a dat D-zeu» (în discursuri, în note diplomatice, D-zeu a fost mereu invocat în Germania de cînd a început războiul — știți povestea răufăcătorului ce se închină să-i ajute D-zeu cînd se gîndește la vre-o ispravă). Așa de puțin i-a preocupat pe Germani anexarea Belgiei în cît după ce armatele au pătruns în Liège și Bruxelles jurnalele din Berlin scriau: «vor rămînea bine cucerite de noi, pentru că nu ne mai putem permite, într'un alt război, luxul vărsărei de sînge în preajma lor». Vremea știe însă mai mult decît jurnalele din Berlin și ea nu va ierta ce umflă mîndria unui von Emmich sau von der Goltz. Cucerirea Belgiei—pentru a strînge mai de aproape Franța și Anglia—a fost, nu mai încape îndoială, unul din planurile ascunse ale politicei germane..... Acum doi ani, găsindu-mă la München, povestiam unui scriitor olandes, referindu-mă la o conversație într'un cerc de Germani, cum mi s'a părut foarte ciudat să aud că într'un viitor război Olanda ar trebui să revie Germaniei. «Nu te mira» — mi-a spus dînsul — «așa ceva am auzit și eu de mai multe ori.... Lasă-i să viseze». Așa în gol nu visează însă Germanul: ce urmărește azi vrea să-i cadă repede în mînă.

Vreți și alte dovezi de lăcomia germană?

Iată. In *La dépêche coloniale* a apărut acum cîțiva ani, în 1908 (5 septemvre), convorbirea pe care un colaborator al revistei francese, J. Montet, a avut-o cu un personaj politic din Germania. Acesta spunea:

L'Allemagne étouffe dans ses frontières. Il lui faut d'autres provinces: la Champagne, ce qui vous reste de la Lorraine et la Franche-

Comté. Les instituteurs allemands disent couramment cela à leurs élèves.

După Alsacia și Lorena, prin urmare, trebuiau să vie la rînd Champagne și Franche-Comté — au apetit bun cînd se uită pe harta Europei, ca pe o cartă de menu, tovarășii celor care credeau că le stă și lor ceva gata de îmbucat peste Dunăre. Și se vorbește la noi de lăcomia de lup a Slavilor, pe cînd Germanii ar fi blînzi ca mieii.... Convorbirea din care am reprodus rîndurile de mai sus cuprinde încă o parte interesantă, unde se vede ce se vorbia acum șase ani în Germania despre izbucnirea războiului:

— ...On aurra la guerre. Pas tout de suite, mais dans un délai qui n'est plus, maintenant, bien éloigné.

— La guerre avec qui?

— Avec l'Angleterre et avec vous. Dans les cercles militaires allemands la conviction est établie qu'une guerre entre l'Angleterre et l'Allemagne est inévitable. Cette guerre on ne peut la faire en ce moment. Mais dans cinq ans l'Allemagne a la prétention de vaincre l'Angleterre sur mer et de vous vaincre en même temps sur terre.

Deci războiul a fost de mult plănuit în Germania, și — amănunt semnificativ — din covorbirea aceasta se vede că se cam știa cînd va trebui să izbucnească. Cînd cu o săptămînă înainte de declararea războiului un *Zeppelin* făcea evoluțiuni spre frontiera francesă, pe la Baden-Baden, se mai poate prin urmare crede că aceasta era o simplă plimbare? Și nu se spune că singur ambasadorul Germaniei la Viena ar fi redactat ultimatul trimes Serbiei, și că, la sosirea răspunsului, cercurile militare din Germania, temîndu-se că poate se va ceda la Viena, au făcut încă o sforțare de convingere că războiul trebue început?

Era prin urmare tot ipocrisie cînd și Impăratul și Cance-

larul și presa germană au venit să spună în cor: «noi am vrut pacea, am făcut tot ce ne-a stat în putință ca s'o păstrăm, dar, uite, alții n'au vrut-o — nu sîntem noi vinovați dacă Europa va avea să sufere urmările acestui războî». Tactică ce concordă cu un întreg sistem: pe lîngă forța fisică, Germanii țin să arate că au și forța morală; de aceea, chiar cînd pun la cale ceva suspect, de expediente, caută să salveze aparențele pentru ca să poată spune pe urmă, solemn, că sînt cei mai corecți, cei mai morali. Vieața politică germană se întîlnește aici cu vieața privată, plină și ea de ipocrisii ușor de văzut cînd petreci mai mult în Germania. Dar ipocrisia politică prusiană își trăește acum zilele din urmă.

Oricît te-ai crede de abil, oricît ți-ai închipui că te-ai încunjurat de toate precauțiunile pentru ca să nu se vadă ce urzești pe ascuns, nu se poate să nu te trădezi într'o zi și — dacă închipuirea nu ți-a întunecat de tot mintea — nu-ți rămîne decît să te dai învins, să primești judecata peste care ai vrut să treci cînd ți-ai făcut socoteli greșite. La așa ceva nu s'au gîndit marii pontifici ai politicei germane; presumpțiunea le dă și acum îndrăsneala să-și proclame intențiile fără păcat. Pînă și aceia care ar fi trebuit să judece fără pornire, să-și pună o clipă conștiința în cumpănă, se întrec să ție tovărășie acestei stăruințe în înșelarea de sine și de alții.

Intelectualii germani, neliniștiți de ce a aruncat discreditul asupra țărei lor, se agită, publică articole prin ziare, țin conferențe, dar toți nu fac decît să repete ce gîndesc compatrioții lor, rătăciți și fanatisați. Ca să răspundă lui Mac-

terlinck l-am văzut pe Gerhart Hauptmann scriind aceste frase ce oglindesc şi ele aşa de bine mentalitatea prusiană: «poporul german, principii germani, în frunte cu Impăratul, n'au avut alt gînd decît ca, prin armată şi flotă, să asigure pacea... Acum, sîntem cu arma în mînă şi n'avem s'o lăsăm pînă nu vom dovedi, dinaintea lui D-zeu şi a oamenilor, dreptatea noastră sfîntă... Prin victoria desăvîrşită a armatelor germane se va asigura neatîrnarea Europei». Şi aici făţărnicie, îngîmfare — bolnava închipuire că Germanii ar fi sorociţi să întreacă pe toţi, să fie un fel de «Uebervolk». Cum se credeau Ebreii «aleşii lui D-zeu» aşa se cred Germanii astăzi — şi ne mirăm că din Prusia n'a eşit o Biblie care să preamărească faptele noilor trimeşi din cer... După cuvintele de aşa grandios patriotism ale lui Hauptmann gazetele ne-au adus cuvintele unui alt intelectual al Germaniei — şi acest intelectual nu e un poet, căruia i s'ar mai putea ierta păreri pătimaşe, exagerări, ci un filosof şi — încă celebru. In aula Universităţei din Leipzig, acum cîteva zile, Wilhelm Wundt a venit să spună, celor ce-l chemase ca pe un înţelept, ce crede despre războiul «cel adevărat». Cu glas tare, întinerit, bătrînul profesor le-a vorbit sutelor de ascultători despre ne mai pomenita «nedreptate» ce s'a complotat şi se făptueşte împotriva Germaniei: «sîntem încunjuraţi de duşmani; pretutindeni vedem punîndu-ni-se piedeci să ajungem ceea-ce sîntem în stare. A trebuit să ne înarmăm şi era fatal să ajungem la acest război, pentru că numai astfel puteam să ne menţinem ca naţiune». Cu pătrunderea sa de psicolog, Wundt a descoperit, se vede, la compatrioţii săi o boală îngrijitoare, mania persecuţiunei, pentru

că nu ştim să fi ameninţat cineva existenţa Germanilor ca naţiune, nu cunoaştem nici o conspiraţie care să fi pus la cale nimicirea Imperiului. Gîndindu-se cu înduioşare la ziua în care Europa îşi va recăpăta liniştea, marele filosof a mai spus: «pacea se va întoarce iar în Europa numai cînd se va pune capăt politicei perfide a Angliei. Dacă s'a ajuns la acest război de vină este mai ales Anglia şi cel mai mare vinovat acolo este fostul ei rege, Eduard al VII-lea, pentru că el a pregătit războiul, el a apropiat Anglia de celelalte două puteri care ne sînt duşmane». Cunoscător adînc al înlănţuirei faptelor, Wundt vede causa principală a războiului de azi în înţelegerea, în «complotul» împotriva Germaniei al celor trei mari puteri, Anglia, Franţa şi Rusia. E de sigur o părere ce te pune pe meditaţiuni, mai ales cînd vine dela o autoritate ca profesorul din Leipzig, dar îmi aduc aminte şi de o altă părere pe care am auzit-o dela un om ce nu cunoştea tainele filosofiei, un om mai mult simplu —acesta făcea reflexia, cetind o gazetă: «una a adus alta, de nu era Tripla-alianţă, de nu era Bismarck, nu era nici Tripla-înţelegere, şi dacă n'ar fi fost blestemata de Alsacie-Lorenă nu s'ar fi întîmplat ce vedem acum».

In părerile lui, Wundt s'a întîlnit cu alţi savanţi ai Germaniei, cu Haeckel, Eucken, etc. care, semnînd declaraţia prin care renunţau la distincţiunile primite dela instituţiunile englese, justificau această hotărîre prin atitudinea pe care a luat-o Anglia în războiul european, făcînd causă comună cu adversarii Germaniei. De altfel ciudată justificare. Dacă o ţară intră în război cu alta, urmează de aici ca şi intelectualii să-şi declare război, să se coboare la manifestaţiuni

pornite din sentimente barbare? Credeam că știința și arta au luminat sufletele, le-au desrobit de patimi orbitoare, de ura de rasă, deprinzîndu-le să judece mai senin, mai omenește; iată că din Germania ne vin desmințiri la această credință: savanți din al căror nume ea își face o falĭ se coboară la cuvinte, atitudini, ce-i necinstesc și aruncă o umbră asupra culturei pe care zic că o represintă; în sufletul german a rămas, se vede, ceva primitiv ce s'a dat acum mai bine în vileag, chiar la aceia pe care ni-i închipuiam altfel. Declarația în josul căreia am cetit numele lui Haeckel și al colegilor săi e o mărturie a acestei întîrzieri de ajungere la o cultură desăvîrșită; *Journal des débats* a numit-o «goujaterie de professeurs»; cuvîntul e tare, dar cînd vii în fața lumei cu gesturi nesocotite te expui la epitete pe care indulgența nu ți le mai poate cruța.

Dacă scriitori cu renume, savanți, profesori universitari, se manifestă astfel, ce să mai zici de alții, mai mărunți, mai puțin legați de anumite responsabilități? Am dinaintea ochilor apelul pe care l-a răspîndit prin ziare un nuvelist, nu așa cunoscut, Karl Hans Strobl; e un apel adresat scriitorilor germani («Aufruf an die deutschen Schriftsteller») pentru întemeierea unei ligi naționale a criticilor («Nationalbund deutscher Kritiker») cu scopul de a boicota pe scriitorii streini; prosa acestui apel de ingenios patriotism nu merita poate să fie luată în samă, dar pentru că este și ea un document de exorbitare mentală să ne oprim un moment la ea — ascultați frumoasele propuneri: «cine ca scriitor va primi să facă parte din această ligă se va obliga pe cuvîntul lui de onoare să nu mai traducă nici o operă a scriitorilor din

țările care ne sînt dușmane (Anglia, Franța și Rusia), nici romane, nici poesii, nici piese de teatru, și tot așa să nu publice dări de samă asupra lor. Se va face o excepție numai pentru operele pur științifice, cu caracter politic ori social, pentru că nu e de loc în intenția ligei ce se va întemeia să respingă producțiunile științifice ale streinilor; voim în primul rînd să nu se mai exploateze bunătatea noastră de «beletristica» celor care nu ne sînt prieteni. Liga se va disolva cînd literatura inimicilor noștri se va arăta din nou demnă să fie luată în samă de poporul german cult (von der deutschen Kulturnation)». Admirînd distincțiunea ce se face între știință și literatură — de ce una ar fi boicotată și cealaltă nu? — admirăm și sentimentele de înaltă cultură ce au inspirat acest apel. Simțul realității și teama de ridicol să fi plecat oare din Germania cu ultimele trenuri înainte de mobilisare?

La ce compromițător rol e supusă literatura se vede și din alte curiosități pe care le întîlnim prin gazete, chiar cele mai serioase. Paginile lor sînt pline de poesii așa zise patriotice, cu strigăte pompierești, cu glume fără sare pe socoteala Francesilor ori Englesilor și—ce le face mai respingătoare— cu elucubrații ce nu mai sînt curiosități, ci adevărate monstruosități. Un specimen de ce poate trece prin imaginația sălbătecită a Germanului de azi găsim într'o poesie publicată de *Badische Landeszeitung* (3 sept.); merită să fie reprodusă, pentru că a primit adăpost într'un ziar cu caracter oficios și e iscălită de un «Hofrat»:

O, tu Germanie, urăște azi! Cu sînge de ghiață — Măcelărește milioane din sămînța diavolească,—Să se înalțe ca munții pînă la nori — Carnea fumegătoare și oasele celor căzuți!

O, tu Germanie, urăşte azi! Imbrăcată în oţel: — Fiecărui duşman străpunge-i inima cu baioneta! — Nici unul să nu fie lăsat prisonier. Amuţeşte-i pe toţi! — Preface în pustiu ţările ce te strîng împrejur! (Oh, du Deutschland, jetzt hasse! Mit eisigem Blut—Hinschlachte Millionen der teuflichen Brut, — Und türmten sich berghoch in Wolken hinein— Das rauchende Fleisch und das Menschengebein!—Oh, du Deutschland, jetzt hasse! Geharnischt in Erz: — Jedem Feind einen Bayonnettstich ins Herz!—Nimm keinen gefangen! Mach jeden gleich stumm!—Schaff zur Wüste den Gürtel der Länder ringsum!).

Un măcelar improvisat în poet n'ar putea vedea mai roşu, şi nici în Bulgaria nu cred să se fi tipărit pe vremea războiului versuri de aşa canibalică fantasie — fiecărui German lumea i se pare acum o bogată pradă pentru tun, un imens «Menschenmaterial» (cuvîntul, aşa de tipic, l-am găsit în traducerea proclamaţiunei date de guvernul frances cînd s'a strămutat la Bordeaux; textul frances, vorbind de recruţi, zicea «ressources d'hommes», şi numai un German s'a putut gîndi să traducă cu expresia brutală «Menschenmaterial»).

Dacă prin mintea unui «Hofrat» au trecut asemenea alucinaţii sălbatece, ne putem închipui ce a clocotit în sufletele celor plecaţi din casarmă. S'a vorbit mult de barbariile făptuite de trupele germane; cei interesaţi să le atenueze au invocat motivul provocărilor din partea duşmanului ori au repetat scusa că în orice război se comit atrocităţi; Gerhart Hauptmann spunea, răspunzînd lui Romain Rolland: «războiul e război (Krieg ist Krieg)». Adevărul deplin asupra celor întîmplate în atîtea locuri unde s'au dat lupte nu se va cunoaşte niciodată, dar din ce se ştie pînă acum, din ce reiese chiar din unele desminţiri neîndemînatec ticluite la Berlin, nu poate fi îndoială că armata germană s'a dedat la cele mai neînchipuite cruzimi. Dacă Germania se mîndreşte cu disciplina soldaţilor ei, tocmai această disciplină ar fi trebuit

să-i împiedece dela atîtea orori pe care le-au comis; ne vine mai curînd să credem că disciplina aceasta e numai de paradă şi o şcoală de călăi. Se pare că nici ofiţerii nu au pus o stavilă zelului celor de sub comanda lor de a se întrece în vitejii asiatice; brutalitatea stăpîneşte încă şi pe cei cu grade înalte, cum au mărturisit-o chiar unii din semenii lor—cine vrea să se edifice asupra moravurilor barbare ce mai dăinuesc printre ofiţerii germani n'are decît să cetească cîteva amintiri pe care le-a însemnat un fost ofiţer, H. Pommer, într'un volum apărut de curînd, *Zwanzig Jahre als Infanterieoffizier*. Cînd pretinzi că poporul tău e cel mai civilisat, cum crede orice German, nici războiul nu poate fi o scusă de întoarcere la apucături de fiară. Oricine ceteşte cele petrecute la Louvain se întreabă mirat cum o ţară unde toţi au morala pe buze şi tratează pe alţii de barbari şi bandiţi şi-a putut trimete atîţi «fii» să se ilustreze în nelegiuiri. Raportul oficial belgian din 31 august arată toate grozăviile săvîrşite acolo, şi ele n'au fost convingător desminţite de comunicatele germane, care nu ne-au lămurit pînă acum mai bine nici asupra monumentelor de artă despre care s'a zis că ar fi fost distruse; în locul asigurărilor vagi că au fost în parte salvate şi în locul conferenţelor ţinute la Berlin — da, cinismul a mers şi de data asta pînă acolo că *Lokalanzeiger* a anunţat, după devastările şi cruzimile dela Louvain, o serie de conferenţe cu proecţiuni, la teatrul «Urania», asupra acestui oraş şi Belgiei «cucerite» — ne-am fi aşteptat să se arate pe altă cale — prin reproduceri fotografice, de pildă — ce a rămas într'adevăr din arta vechiului oraş belgian; la cîteva zile după luarea Liège-ului ziarele

şi revistele s'au grăbit să răspîndească un clişeu care arăta puterea distrugătoare a mortierului de 42 cm. ; mărturisesc că m'ar fi interesat mai mult, ca şi pe alţii, să văd un clişeu cu ce se spune în Germania că s'a păstrat din clădirile dela Louvain.

Cînd o ţară cultă e prinsă în războî nu trebue să se creadă deslegată de anumite obligaţiuni, mai mici ori mai mari. In Germania chiar cele mai mici au fost uitate. Războiul a fost pornit cu o furie, cu o frenesie de răsbunare, ca în vremuri pe care ne deprinsesem să le credem legendare. Neutralităţi călcate în picioare, vieţi nevinovate jertfite unor ambiţiuni nebune, opere ale civilisaţiei distruse de mîni de sălbateci, sfidarea unei lumi întregi prin făţărnicie, minciună şi forţa brutală — acestea sînt minunatele fapte ale străjerilor culturei, acestea sînt «gesta Germanorum».

Se vor trezi curînd din aiurarea care i-a cuprins, din orgia de sînge pe care o aşteptau cu o sete bolnavă?

Numai pedeapsa pe care au cunoscut-o şi alţi încrezuţi, alţi nesăturaţi de stăpîniri despotice, îi va întoarce la realitate, şi clipa pocăirei va fi de sigur dureroasă, dar şi binefăcătoare.

Intoarsă la realitatea pe care a dispreţuit-o, Germania va înţelege că deasupra puterei pe care te-ai bizuit este o putere mai mare, a împrejurărilor, a vremei, care hotărăşte. Utopia prusiană a crezut că lumea va trebui să se schimbe după poruncile ei — Europa întreagă să i se închine şi toţi să primească uniforma sufletească decretată de cîţiva fanatici şi pedanţi. La asemenea terorisări nu se mai supune

nimeni azi: peste suflete, ca şi peste ţări, nu-ţi mai este îngăduit să treci ca altădată, pentru că în fiecare veghează conştiinţa personalităţei şi a individualităţei etnice.

Şi va mai înţelege Germania

că o altă energie decît cea primitivă, brutală, înalţă azi ţările—energia care pleacă din sentimente luminate, din gînduri generoase,

că lumea nu se mai sperie de intimidări grosolane şi rîde de ce vrea să se impună ostentativ şi fanfaron — n'a fost pînă acum o manie în Germania de a orbi prin tot ce e «colosal», elefantic, manie ce se trădează dela militarismul ei pînă la monumentele zise de artă şi făcute parcă să strivească?

Va înţelege în sfîrşit multe lucruri pe care nu le-a luat în samă, pentru că alt ceva i s'a părut că-i va înălţa prestigiul şi-i va asigura cu orice preţ dominaţiunea.

O Germanie cuminţită, reculeasă din ce a rătăcit-o — şi ca să ajungă aici va cunoaşte de sigur şi alte zile tragice decît cele de azi—aceasta va trebui să fie una din urmările războiului provocat chiar de ea. Veacul al xx-lea nu poate fi osîndit la ruşinea unei tiranii militare şi emblema lui nu poate fi chivăra prusiană.

Scriind aceste rînduri departe de ţară, mă gîndesc la conştiinţa prea uşoară cu care se întîmpină la noi lucruri ce ne privesc aşa de aproape şi — mai mult — au să hotărască ce va fi viitorul nostru. Cît am putut vedea din cîteva ştiri, din cîteva articole — cetesc că şi broşuri au apărut — mai încearcă unii să pledeze pentru o solidarisare a noastră

cu Germania şi singura-i aliată rămasă, Austria. Cum se mai poate opri cineva la un asemenea gînd după ce ştim bine ce înseamnă politica austriacă, recidivistă în viclenii?—văd că cei din Transilvania, recidivişti şi ei dar în naivitate, n'o pricep nici acum, îşi fac ilusii şi pun zel, entusiasm, într'o tristă tovărăşie de arme. Cum am putea face causă comună şi cu Germania după ce i-am văzut isprăvile, după ce şi ea s'a arătat ipocrită şi cinică, sfărmînd tratate iscălite chiar de regii ei — tratate pe care azi le numeşte «petece de hîrtie» — şi călcînd în picioare drepturile popoarelor? A merge împreună cu cele două ţări detestate de toţi ar fi să ne facem complici la nelegiuiri care într'o zi s'ar întoarce în contra noastră. Ce a încercat Austria împotriva Serbiei, nemernicia pe care Germania a făptuit-o cu Belgia s'ar putea repeta — cînd le-ar conveni — cu noi.

Ca să fim atraşi spre Austria şi Germania ni se aduce mereu înainte sperietoarea slavismului. Dar slavismul nu e primejdios azi — cel mai ameninţător e germanismul lacom, cutropitor. Primejdios ar putea ajunge slavismul de acum — să zicem—în cincizeci ori o sută de ani, cînd Rusia, în plină desvoltare, întărită, ar căuta să dicteze, să-şi impună hegemonia, cum încearcă acum Germania. Dar dacă Germaniei nu i se tolerează aşa ceva astăzi, i s'ar putea tolera Rusiei peste cîteva decenii, cînd conştiinţa europeană va fi şi mai luminată, cînd drepturile naţionalităţilor vor fi şi mai bine garantate? Admiţînd chiar că Rusia s'ar gîndi într'o zi să reînnoească sistemul pus în practică de Germania, într'o asemenea eventualitate nu trebue oare să ne gîndim de pe acum că ţara noastră numai bine întărită, între hotare mai

largi, s'ar putea împotrivi unui atac din spre răsărit? Și orice om cuminte, prevăzător, poate înțelege că Romînia nu ar eși mărită, ș! ca prestigiu şi ca teritoriu, dacă ar merge slugărniceşte cu Germania şi Austria.

Chiar din primele zile puțină prevedere putea arăta unde va duce acest război. Pe cind războiul de acum doi ani, cel balcanic, se pierdea în multe nebuloase şi era legat de complicații locale ce reservau nenumărate surprise, cel de astăzi se înfățişează mai limpede, ne dă posibilitatea să desprindem din el cîteva elemente ce-i vor hotărî sfîrşitul. Se dă o luptă mare între două principii, între două lumi—una a trecutului și alta a viitorului. In fața acestei lupte oricine — şi pentru convingeri personale, şi pentru soarta țărei lui, şi pentru tot ce este civilisație — nu poate sta nepăsător. Ceva înălțător trebue să răsară din acest război, ca dintr'un foc purificator. Ce se petrece acum are un înțeles larg omenesc şi toți sînt datori să se pătrundă de el.

Am răspuns și noi la această datorie? De loc. Impre-jurările ne-au găsit nepregătiți, pentru că sîntem veşnicii nepregătiți. Politica noastră nu numai că n'a fost în stare să provoace situații mari, cu chibzuială și demnitate, dar a neglijat chiar să ne pregătească mai bine pentru situații pe care le-ar crea alții şi ne-ar putea fi favorabile. Din iunie se cam putea ști ce plănueşte Austria; vine ultimatul adresat Serbiei, vine declararea războiului — un nou atentat la vieața naționalităților, — vine pe urmă încăierarea între Germania, Rusia şi celelalte țări, iar noi stăm şi privim şi aşteptăm. S'a hotărît pe urmă neutralitatea — o neutralitate cam iepurească—şi cu ea cel puțin s'a înlăturat greşala de a

merge cu Austria, dar a rămas marea greşală, aceea care nu s'a văzut dela început. In ziua în care lupta mare a pornit pentru triumful dreptăţei şi adevărului, pentru salvarea civilisaţiei de ameninţări barbare, cît am fi adăugat la bunul nostru renume, ce înălţătoare pildă ar fi plecat dela noi dacă am fi luat o atitudine mai categorică, o atitudine ce ne-ar fi permis să luptăm şi pentru un ideal al nostru, de popor asuprit încă, şi pentru un ideal al tuturor care lucrează la marea operă a civilisaţiei. Cînd vechii noştri domni porniau la luptă împotriva păgînilor se gîndiau nu numai la mîntuirea ţărei, ci şi a creştinătăţei—în sufletul lor grija de ţară se îmbina cu grija de ce era scump, după spiritul vremei, şi altora, tuturor creştinilor; de aceea principi streini le-au arătat recunoştinţă pentru causa sfîntă pe care o apărau. Azi nu s'a înţeles la noi însemnătatea momentului, nu s'a întrevăzut rolul frumos pe care l-am fi avut dacă ne-am fi alăturat din primele zile pe lîngă cei care se jertfesc nu numai pentru ţara lor, ci şi pentru binele lumei întregi. Chiar dacă mai tîrziu am eşi din neutralitate — acum ce ne-ar îndreptăţi s'o părăsim ?—, chiar dacă ne-am realisa revendicări de mult dorite, ele nu vor fi încunjurate de prestigiul, de amploarea morală, pe care le-ar fi avut altfel. Ce să faci ? Aşa i se întîmplă oricui cînd îşi pierde vremea cu măranţişuri, cînd s'a deprins să vadă lucrurile numai în mic şi-şi pune toată nădejdea în iscusinţe găsite în ceasul din urmă.

Zürich—Septemvre 1914

Tip. Profesională, Dim. C. Ionescu, str. Câmpineanu, 9. Bucureşti.

75 bani